

## Tema 12. EL FRANQUISME: LA CONSTRUCCIÓ D'UNA DICTADURA (1939-1959)

### 1. UN RÈGIM DICTATORIAL

#### 1.1. Característiques del franquisme

- Neix com una dictadura.
- És **antidemocràtic**.
- Franco té el poder absolut.
- Continua la **repressió**.
- **Trets:**
  - **Totalitarisme:**
    - Model feixista
    - Es suprimeix la Constitució.
    - Es clausura el Parlament.
    - Es prohibeixen els partits i sindicats.
  - **Cabdalisme:**
    - **Tots els poders recauen en Franco.**
      - Cap d'Estat
      - President del govern
      - Generalíssim de tots els exèrcits.
      - Cap Nacional de Falange Española Tradicionalista i de la JONS
  - **Unitarista i centralista (concepció de l'Estat)**
    - Abolició dels estatuts d'autonomia
    - Fomentació de la espanyolització de la població dels territoris amb una identitat pròpia.
  - **Repressió constant i planificada de l'oposició** – amb aquesta finalitat es crea un aparell legislatiu i institucional.
  - **Control dels mitjans de comunicació** – sotmesos a rígida censura – utilitzats com a aparell de propaganda franquista.

#### 1.2. Els instruments de la repressió

##### **3 pilars fonamentals de la dictadura:**

- **EXÈRCIT:** pilar bàsic – participen activament en el poder.
- **PARTIT ÚNIC:** Falange Española Tradicional i de la JONS – bases ideològiques, control mitjans de comunicació i subministració dels càrrecs de l'administració.

Per proclamar el suport social al règim el partit va constituir algunes organitzacions de masses:

- Frente de Juventudes
- Sección Femenina
- Sindicato Español Universitario (SEU)
- Central Nacional Sindicalista (CNS)

- **ESGLÈSIA CATÒLICA**: té un paper en la legitimació i la construcció del règim de l'educació i de predomini de la moral i dels valors catòlics en el conjunt de la societat espanyola.

### 1.3. ELS SUPORTS SOCIALS

Actitud social respecte del franquisme – definides a partir de 3 tipologies:

- **EL SUPORT**: de Elits econòmiques i socials i els propietaris agrícoles petits i mitjans.
- **LA PASSIVITAT**: classes mitjanes que malgrat i el **rebuig ideològic** i polític que la dictadura inspirava, el trauma de la guerra va convertir la classe mitjana en majoritàriament passiva i apolítica (opció oportunista).
- **EL REBUIG**: d'una bona part dels **SECTORS POPULARS** que es consideraven **perdedors de la Guerra Civil**. La repressió, el control policial i la por, juntament amb la misèria i l'afany de supervivència, van dur la majoria de les classes populars a la passivitat política i el silenci.

## 2. UNA REPRESSIÓ INSTITUCIONALITZADA

### 2.1. ELS INSTRUMENTS DE LA REPRESSIÓ

La fi de la Guerra Civil no comporta la fi de la violència. Per eliminar tot allò que posés en perill el règim (republicans, socialistes, comunistes i catalanistes).

Es creen lleis i organismes per **eliminar** a tots aquells que posessin en **perill el regim** como ara be:

- **Lleis de responsabilitats polítiques (1939)** amb l'objectiu de depurar les persones que havien participat a la República.
- **Llei de repressió del comunisme i de la maçoneria (1940)** s'obria expedient als acusats de "defensar idees contraries a la religió, la pàtria i les seves institucions fonamentals".

L'exèrcit és el braç executor de la política repressiva fins l'any 1963 i es va crear el **tribunal d'ordre públic (TOP)** una jurisdicció civil especial per als delictes polítics. Persones executades per raons polítiques.

- **Lluís Companys detingut a França per alemanys (1940)**, lliurat a les autoritats franquistes, jutjat en consell de guerra i executat al castell de Montjuïc, el 15 d'octubre de 1940.

A causa de la **gran quantitat d'empresonats**, s'habiliten **campes de concentració** – males condicions – mortalitat molt alta.

Una part dels reclusos van ser enviats als batallons de treballadors, dedicats a la realització d'obres de reconstrucció.

Conjunt de mesures repressives adoptades per les autoritats es van caracteritzar per voluntat d'exemplaritat i de càstig.



## 2.2. ELS INSTRUMENTS DE LA REPRESSIÓ

Els sentiments identitaris que atemptaven contra la unitat d'Espanya es van prohibir i perseguir les manifestacions lingüístiques i culturals no castellanes – pel manteniment d'actituds nacionalistes.

Una de les obsessions era posar fi al “separatisme català” – 05/04/1938 – Franco va signar un decret que abolia l'Estatut de Catalunya i posa fi a l'autogovern. A canvi, va imposar un règim centralista i uniformista que volia forjar una “Cataluña espanyola” per eliminar el catalanisme.

L'intent d'esborrar la identitat catalana va tenir un gran impacte en l'àmbit cultural fins al punt que podem parlar d'un veritable genocidi cultural:

- NO símbols identitaris de Catalunya
- Nova retolació dels carrers
- Eliminen monuments públics dels carrers.

Es prohibeix la llengua catalana i si la parlaves et posaven una multa o una sanció.

Les principals institucions catalanes van haver de passar a la clandestinitat.

Nom de la Biblioteca de Catalunya passa a ser la Biblioteca Central.

Es tractava d'imposar el castellà com a única llengua oficial i de cultura.

L'actitud resistencial va impedir la culminació del projecte franquista.

## 3. RELACIONS INTERNACIONALS I EVOLUCIÓ DEL RÈGIM

### 3.1. LA SEGONA GUERRA MUNDIAL I L'HEGEMONIA DEL NACIONALINDICALISME (1939-1945)

Setembre 1939 – inicia 2a GM – neutralitat d' Espanya perquè no té recursos.

Ramón Serrano Suñer – interlocutor entre govern franquista, Alemanya i Itàlia.

#### LA NO-BEL·LIGERÀNCIA

Juny 1940 – deixa de ser neutral per ser NO-BEL·LIGERANT – dona suport diplomàtic.

Reunions importants:

- ↓ - Franco i Hitler – Hendaia 1940
- ↓ - Franco i Mussolini – Bordighera 1940

Per integrar-se al conflicte. Franco accepta a canvi de que li donin part de les colònies africanes i demana Gibraltar. A Alemanya i Itàlia no els interessa i el manen a pastar fang. Aleshores Espanya no entra en el conflicte tot i que col·labora en l'esforç bèl·lic (perquè volia combatre als comunistes).

1941 – unitat de voluntaris (División Azul) es enviada a la URSS.

#### RETORN A LA NEUTRALITAT

Octubre 1943 – derrota d'Alemanya – franquisme ha de prendre distàncies del feixisme. Catòlics més radicals, conservadors i anticomunistes. – Aquesta nova fase comporta la marginació de la falange dels llocs més rellevants del règim.

### 3.2. ELS ANYS DEL BOICOT INTERNACIONAL (1945-1947)

Fi 2a GM – franquisme – aïllament i rebuig

1945-1946 – Nacions Unides – condemna de manera explícita el règim de Franco.

França tanca la frontera amb Espanya.

Un acord de l'Assemblea General de les Nacions Unides fan que tots els ambaixadors marxïn de Madrid – 1946.

Franco es veu aïllat – s'ho pren com una maniobra estrangera perquè tornes a haver una GC. Això els fa forts però els suposa una crisi econòmica i política, apart no té tot el suport de la població i està tirat militarment.

1947 – fora pla Marshall

1949 – Exclosa OTAN.

### 3.3. RECONeixEMENT INTERNACIONAL I PREDOMINI DEL NACIONALISME (1947-1953)

Acaba la 2a GM i arriba la Guerra Freda dels Estats Units i els seus aliats.

Espanya es un bon aliat contra el comunisme i a part a EU li interessa Espanya com a punt estratègic.

1951 – remodelació del govern – basant-se en el nacionalcatolicisme

Luís Carrero Blanco – subsecretari de la presidència.

1953 – Franco obté reconeixement internacional del règim amb la signatura dels acords amb els EU (es compromet a fer instal·lació militar) i el concordat amb la Santa Seu.

### 3.4. ELS PRIMERS INTENTS D'OBERTURA (1953-1959)

Meitat 50's – situació econòmica difícil.

Producció no augmenta perquè té pèrdues.

Ajudes nord-americanes no van salvar la situació de crisi interna i al carrer van sorgir els 1rs símptomes de descontentament per la carestia de productes bàsics i fam.

1956-1958 – protestes obreres i primers moviments de dissidència a la Universitat.

Necessitat de canvi econòmic – fi a l'autarquia i procedir a la liberalització econòmica – per tal de reorientar un Estat de fallida.

1957 – remodelació de l'executiu en la línia iniciada al 1951.

Entren com a ministres els tecnòcrates que procedien de l'Opus Dei i ocupen llocs decisius en la direcció econòmica,

1960 – creixement econòmic.



## **4. AUTARQUIA I RACIONAMENT**

### **4.1. L'AUTARQUIA I ELS SEUS EFECTES (1939-1959)**

Un dels objectius principals de la primera etapa del franquisme va ser **l'AUTOSUFICIÈNCIA ECONÒMICA (AUTARQUIA)**. Per això es va fomentar una **política econòmica d'aïllament exterior i de substitució del lliure mercat per la intervenció de l'Estat en l'economia**. Aquesta política es justificava amb un discurs feixista i patriòtic.

La política autàrquica va tenir tres àmbits d'actuació:

#### **PRIMER ÀMBIT: REGLAMENTACIÓ DEL COMERÇ EXTERIOR**

- Les **importacions** i les **exportacions** van passar a ser completament controlades per l'Estat, i calia una autorització administrativa per fer-ne.
- El resultat d'aquestes restriccions va ser **l'encariment dels productes** que l'Estat havia d'importar (ex. Petrolí) i una gran **escassetat de béns de consum**.
- La **manca d'abastament** va afectar també les **matèries primeres** i el **subministrament elèctric va patir restriccions**, fet que va **provocar una disminució de la producció industrial**.

#### **SEGON ÀMBIT: FOMENT DE LA INDÚSTRIA**

- Foment de la **indústria d'interès estratègic**, amb la **finalitat d'assegurar la independència militar i política del nou Estat**.
- Una sèrie de lleis i de mesures van afavorir la **creació d'empreses públiques** i també la **nacionalització** de sectors considerats indispensables.
- Així, l'any **1941** es van nacionalitzar totes les companyies de ferrocarrils i es va crear la **RED NACIONAL DE FERROCARRILES ESPAÑOLES (RENFE)**. L'any **1945** es va procedir a la nacionalització de la **COMPAÑÍA TELEFÓNICA NACIONAL DE ESPAÑA (CTNE)**.
- L'any **1941** es va fundar l'**INSTITUTO NACIONAL DE INDUSTRIA (INI)**, destinat a ser el promotor d'aquesta nova política industrial. L'INI va impulsar la creació d'un gran nombre d'empreses públiques l'objectiu de les quals era la producció de béns que el sector privat no fabricava per manca de rendibilitat.
- L'Estat va prioritzar les inversions en sectors vinculats als interessos de la defensa militar, i en aquesta primera dècada es van crear les principals empreses del grup: **IBERIA (1943), BANCO EXTERIOR DE ESPAÑA (1943), ENDESA (1944), ENHER (1946) i SEAT (1950)**.

#### **TERCER ÀMBIT: EL SECTOR AGRARI**

- L'Estat regulava la producció, la comercialització, els preus i el consum de la **majoria dels productes**. Els baixos preus oficials van provocar un **descens de la producció** i, alhora, va **fer minvar la productivitat** per hectàrea, fins a situar-se a nivells de principis del segle XX.
- El resultat de la política autàrquica va ser un profund **ESTANCAMENT ECONÒMIC**, caracteritzat pel col.lapse del comerç exterior, el descens de la

producció i del consum i la disminució del nivell de vida de la població (**FRENADA DE LES TENDÈNCIES MODERNITZADORES**).

- L'autarquia va tenir unes particulars conseqüències negatives sobre les indústries catalanes, que es dedicaven majoritàriament a la fabricació de béns de consum. Aquest sector no era considerat per les autoritats franquistes d'interès nacional i, per tant, no van rebre cap tipus d'ajuda ni privilegis.

#### 4.2. RACIONAMENT I MERCAT NEGRE

La reglamentació de l'economia autàrquica comportava el **CONTROL DEL MERCAT per part de l'Estat**. Els productors arícoles estaven obligats a lliurar la producció a un preu de taxa i l'Administració era l'encarregada de vendre els productes a un preu també regulat.

El resultat va ser la **MANCA D'ABASTAMENT D'ALIMENTS** i el **RACIONAMENT** dels productes de primera necessitat, que es distribuïen per mitjà d'una cartilla de racionament, vigent fins al 1952.

La **taxació dels preus dels aliments per sota del seu valor** va comportar que molts productors preferissin amagar la producció i vendre-la al **MERCAT NEGRE**, que els proporcionava uns guanys més elevats.

El frau del mercat negre afectava als aliments, les matèries primeres i els productes industrials, els preus dels quals solien ser, en aquest circuit, tres o quatre vegades superiors als oficials.

El nivell de vida de la població va disminuir considerablement com a conseqüència de la inflació i dels sous baixos, que van créixer molt lentament entre el 1939 i el 1951 i sempre per sota dels preus.

Es calcula que la **RENDA PER CÀPITA REAL** dels espanyols l'any 1945, era una terç de la del 1935, i que el **PODER ADQUISITIU** d'un treballador de la indústria tèxtil era, l'any 1942, només d'un 28% del que tenia l'any 1936.

D'aquesta manera, **la fam** va afectar una part significativa de la població i la precarietat es va fer evident també en la manca d'habitatges dignes, sobretot a les grans ciutats.

Tot això va provocar un augment del **BARRAQUISME** als afores de Madrid, Barcelona, València i Bilbao, la **utilització de coves com a habitatge** i el desenvolupament del fenomen dels rellogats.

A causa de la fam, del fred i de la insalubritat dels habitatges es va estendre un conjunt de **malalties** ja eradicades en dècades anteriors, com el **còlera, el tifus i la tuberculosi**, que es van convertir en el símbol més visible de les terribles condicions de vida durant la postguerra. **Augment taxa Mortalitat, raquitisme infantil, baix creixement vegetatiu i esperança de vida molt baixa (47-53 anys al 1945).**